

Lőrincz György

Halálodra egyedül maradsz

A szertartás rövid volt. A pap láthatóan sietett. De kinek és miért beszélt volna? Húszan ha álltak a sír körül. És azok is siettek. Mire a sírásók befejezték a hantolást, Berze Ilona már egyedül állt a barátnője sírja mellett.

– Menjen haza, nénye – kopogtak rá a szavak.

Nem válaszolt. S mert nem válaszolt, a barna képű folytatta:

– Erre már hiába vár.

Nyomatékként még rá is ütött a lapáttal a sírhantra.

Megborzongott. Ránézett az előtte álló férfitra, nem válaszolt. Megvárta, míg a cigányok a vállukra veszik a lapátot, merev, üres tekintete ellenére látta, ahogy összevillan a tekintetük, akárha azt intenék: erre is hamarosan sor kerül, s elindulnak.

Budvár fölött a nap utolsó sugarai ragyogtak fel, szürkült. Hát ennyi? – gondolta. – Hát ennyi? Körbehordozta a tekintetét. Itt, a temető széle felé már csak dülöngélő, kifakult cserefakeresztek szürkéllettek, a begyepesedett sírokon nem volt egy szál virág, semmi. Látszott, ha élnek is hozzátartozók, már nem törődnek az elhunytakkal. Nem ássák fel tavasszal a hantot, nem ültetnek virágot, s talán halottak napján sem éget értük senki már gyertyát.

És majd értem? Érte?

Vajon a holtak is olyan egyedül vannak, mint az élők?

És fölillant benne halott barátnője arca, szavai.

Ott feküdt a dunyhával puhított ágyon, piheágyon, megnyúlt arcán már a halál közelgő, sápadt viaszszíne folyt szét, ott feküdt a tiszta, fehérrel borított ágyon, rezzenéstelen arccal, mint aki már tudja, mi vár rá, mint akinek már beteljesedett a sorsa.

A halál előtti utolsó nap volt, nem tudhatta, hogy az utolsó, de az is lehet, hogy sejtette, várta, mert orvos helyett papot hívatott.

Aznap meg sem szólalt, hallgatott, mintha teljesen öntudatlan lenne, mintha már nem is élne, csak kusza, szagotott lélegzete jelezte, hogy még él, és ő hiába próbálta szóra bírni, hiába igazította meg percenként a párnát, amelyen egyáltalán nem kellett igazítani, hiába törölgette a homlokán felfénylő izzadságcseppeket, ha ki is nyitotta a szemét, tekintete idegenként simított végig rajta, nem törődött vele, az ajtót kutatta.

Éjszakára az Istvánka ágyában vett magának ágyat. Legalább legyen valaki mellette! – „Vajon ki lesz melletttem?” – Ott húzódott meg. – Borika! – Borbála! – suhant percenként a beteg barátnője mellé, de az nem válaszolt, csak az ajtót kutatta, ha neszt hallott,

kinyitotta a szemét, szeme rátapadt az ajtóra, mintha odaszögeződött volna, majd néhány pillanat után csalódottan behunyta a szemét. Csak a halála előtti percekben vette észre őt is, intett a szemével, hogy hajoljon föléje, majd megszólalt: – Halálodra egyedül maradsz! – suttogta, és ő hiába kérdezte: – Hogy mondtad? – Mit mondtál, Borika? – többé nem szólalt meg.

Akkor ideje sem volt végiggondolni a szavak jelentését, a rászakadt haláltól már gondolkodni sem tudott, vajon neki szóltak-e ezek a kinyilatkoztatászerű szavak; a várakozás hiábavalóságáról árulkodtak-e, vagy csak egyszerűen a létezés utolsó tényét jelentették?

Bartha Borbála számára azonban jelentése lehetett ezeknek a szavaknak. Ha valaki, hát ő, Berze Ilona tisztában volt ezzel. És ekkor hirtelen éles, kimondhatatlan fájdalom járta át. Hát ha nekem mondta? Halálodra egyedül maradsz! – ismételte szinte öntudatlanul. De hát miért tette? Az álmodozás végtelen óráit akarta megbosszulni ezzel? Vagy saját sorsára vonatkoztatta?

Eszébe jutottak barátnője szavai: cserefa keresztet állíts, Ila! A fa él! Meleg! Nehogy kőkereszt álljon felettem. A kőtől mindig fáztam.

Csak amikor hazaért, tört rá igazából a magány. A szobában, amely annyi éven át otthona volt, most idegenként meredtek rá a tárgyak, mintha nem is két napja, hanem hetek, hónapok óta nem járt volna otthon.

Hideg csend fogta körül.

Végighordozta tekintetét a tárgyakon, „akkor” is ilyen lesz – villant át rajta, de ekkor megpillantotta az összecsomagolt levélköteget, írj egy szép levelet – hallotta volt barátnője hangját.

A szavak doboltak a halántékán, odament a kredenchez, elővette a levélköteget, elnézett az éjjeli lámpa felé, ott egy ugyanolyan levélköteg állt. Ugyanúgy újságpapírba csomagolva, még a spárga is ugyanaz volt. Nézte a két levélköteget, leült, beledermedt a csendbe, agyában izzó lávaként sorjáltak a szavak.

– Jancsikának kék szeme volt. Kék. Nagyon tiszta kék – hallotta a saját hangját.

– Az Istvánkámé barna volt. Meleg, dióbarna. Még most is a szemem előtt van, amikor hízelgett, mert olyan hízelgő természete volt, mint az apjának, bársonyos ragyogással bepárásodott.

– Jancsika nem volt hízelgő. Épp ellenkezőleg. Makacs, makrancos természetű, akaratos gyermek volt. Emlékszem, hároméves korában egyszer valamit eldobott a szobában. Az apja rászólt. Kérte, hajoljon le érte, vegye fel. Nem hajolt le. Rászólt ismét: – Vedd fel, légy szíves! – A gyermek nem mozdult. Amikor harmadszor is rászólt, s a gyermek akkor sem hajolt utána, fölvette, a hóna alá fogta, és ütni kezdte, ütötte, verte. Én meg ordítottam: – Megbolondultál-e, te János, megbolondultál-e? Mit akarsz? Agyon akarod ütni azt a csöppséget? – Az meg, mintha csak kikapcsolt volna valami az agyában, ütötte: Kiverem a makacsságot belőle, kiverem, mielőtt oda jutna, ahová én! – Mert ő sem tudott seholy, soha hosszabb ideig megmaradni. De a legérdekesebb a dologban az volt, mikor már elpárolgott a dühe, s letette, a gyermek azt mondta neki: – Fordulj el! Akkor az emberem, az a nagy marha – bocsásson meg az Isten érte – elfordult, aztán kijött utánam a konyhába, elkezdett csókolni, hogy én milyen igazi fiút szültem neki!

– Istvánka olyan volt, mint a macska. Ha látta, hogy szomorkodom, odajött hozzám, úgy dorombolt, mint a macska, hízelgett egyfolytában. Mindenben ilyen volt. Akkor még otthon éltünk a faluban – csak később, az örökségből, a válás után vettem meg ezt a házat –, egy utcában lakott az egész rokonság, hát mert nekünk nem volt tehenünk, este, csordaérkezés után vette a csiprot, ezt a kicsi csiprot, ni – mert eltettem volt, hogy megőrizzem –, sorra vette a rokonokat. Bement mindegyikhez, behúzta a hasát – ma még nem ittam tejet, Ilona néni, ma még nem ittam tejet, Ángyika, ma még nem ittam tejet, Rózáli néni – mondta, mindig annak, amelyiknél épp volt. – Né, milyen lapos a hasam, ni! – Húzta be a hasát, négyöt csipor habos tejet is megivott, úgy felfövetlen, természetesen melegében, ahogy kifejték. És akkor, az utolsónál – mindig mást, másikat jutalmazott meg ezzel – kivetette a hasát: – Öt csipor tejet is megittam, Ángyika, Ilona néne, Rózáli néni – mondta ragyogva, s kacagott, kacagott.

Ezt nézd meg, ni! – hallotta a saját hangját. Ez a felvétel már egy kicsit elmosódott, az első áldozáskor készült, hazavittük a faluba, otthon áldozott, ilyen pufók, kerek arcú gyermek volt.

Látja, ahogy Bartha Borbála föláll, a kredenchez megy, régi halvásdobozt keres elő, tele fényképekkel, s kutatni kezd.

– Ezt a felvételt itt az érettségi után csináltattuk, már dolgozott, születésnapom volt, s hát az a bolond gyermek este állít haza, negyvennyolc szál szegfűt vett, negyvennyolc szálát – negyvennyolc éves voltam akkor –, pedig itt a kertben elég volt. Sírtam. A boldogságtól sírtam, mert nagyon

kijutott nekem az életből, de azért tiltakoztam, mondtam neki: – Elment az eszed, Istvánka, mért kellett azt a sok pénzt elpocsékolni, mennyi mindent tudtunk volna azzal venni. – Most már minden másképp lesz – csókolt meg –, maga egy kicsit megpihenhet, dolgozott már eleget. Ezt mondta.

– Ezt mondta nekem is Jancsika egyszer. Magának nem lesz más gondja, csak az unokái, csak hogy az unokáira ügyeljen, csak sétál le s föl a városban, megdolgozott maga az életért, megdolgozott értem, nem lesz más gondja, csak az unokái.

– Mintha Istvánka mondta volna! Pont Istvánka is ezt mondta! Ezekkel a szavakkal mondta.

Írj egy szép levelet – mondta neki Borbála –, hallod!? Írj egy szép levelet az őszről, a fenyvesekről. Te okosabb vagy, mint én. Vajon ott vannak-e fenyők? Írj az októberi kék égről, olyan levelet írd, hogy ne legyen szó benne fájdalomról, reményről, várakozásról. Csak szép legyen!

Papírt, tollat vett elő.

„Kedves, ismeretlen Istvánka” – írta rá.

És rámeredt a papírra.

Azon a napon is, mint mindig pénteken és vasárnap délután ott ült a rádió előtt: – Hátha üzen! Össze is borzongott, amikor meghallotta: Erdélybe, Sz.-be – ez én vagyok, ez nekem szól! – „Vén diófa” jeligére, vajon ki lehet az, istenem, hogy szétszóródtunk a világban! „Édesanyámnak. Ne izgassa magát, jól vagyok, írok. Soha el nem múló szeretettel, fia, István, Kaliforniából.” Kalifornia! Kalifornia! – suttozta maga elé, az izgalomtól nem is tudta végighallgatni, rohant a szomszédokhoz: – Ki lehet az? – Nem tudják, ki lehet az?

– nyitott be ide is, meg oda is, annak is ott van a fia Kaliforniában. Pontosan ott, ahol az én Jancsikám!

De a szomszédai nem hallottak róla.

Felöltözött, elment minden ismerősehez. – Ki lehet az? – kérdezte ettől is, attól is. – Ki rejtőzhet a „Vén diófa” jelige mögött?

Egy hét is eltelt a keresésben – mit számít az? –, amíg végül megtudta.

– Bartha Borbála lehet csak, annak ment el a fia mostanában. Elvált asszony, kint lakik a Köves utcában. Meg lehet ismerni a házat, egy hatalmas diófa áll az udvarán.

– Ez az! Ez lesz az! – mondta hállázkodva, rohant haza, onnan a Köves utcába. Siettében még a levélkötegről is megfeledkezett. A lépcsőházból fordult vissza. – Nem lesz szerencsém – motyogta, de azért rohant, szinte megállás nélkül végig a városon.

A Köves utcának csak a neve volt „köves”. Egy meredek, földes utca volt, nem volt még járdája sem. Az utca két oldalán régi, tornácós házak sorakoztak.

Rohant, arra gondolt, hogy fog az a másik asszony örvendeni, amikor megmondja az üzenetet, az örömtől talán meg sem tud szólalni, de csalódott. Egy megkeseredett, bizalmatlan, fekete ruhás asszonyt talált. Miért van feketében? – ez volt az első gondolata. – Kit gyászolhat? Ment az udvaron feléje, de már nem volt ideje gondolkozni, ott volt az asszony előtt.

– Berze Ilona vagyok – nyújtotta a kezét előre –, hallgattam az üzeneteket, azért jöttem. Berze Ilona vagyok – ismételte meg még mindig boldogan, de az asszony csak állt, mozdulatlan, résnyre húzott szempillái alól gyanakodva figyelte őt, de csak azt tudta,

mennyit lótot-futott az utóbbi időben, ezt tudta, az az öröm hozta ide, hogy ezután lesz valaki, akivel megossza a gondolatait, örömeit, gondjait.

Az asszony azonban csak állt, még a kezét sem nyújtotta.

– Berze Ilona vagyok – ismételte meg harmadszor is, de már elbátortalanodva, majd fölragyogott: Az én fiam is ott van Kaliforniában.

A Bartha Borbála arca azonban nem lágyult el erre sem. Az elutasítás még mélyebb redőket mart a szája fölé.

– Itt vannak a levelek is – kapott ekkor a szatyra után (milyen jó, hogy magammal hoztam), mert még mindig a bizalmatlanság számlájára írta az asszony viselkedését.

– Itt vannak a levelek is.

– Én nem hallottam semmit. Fölsóhajtott. Hát ezért?

– Vasárnap hallgattam az üzeneteket, olyan szép volt, a „Vándorfelhőket” énekelték.

– A „Vándorfelhőket” jobb lett volna, ha itthon s ő éneкли!

Majd:

– Számomra ő meghalt. Ha itt tudott hagyni, nem szeretett!

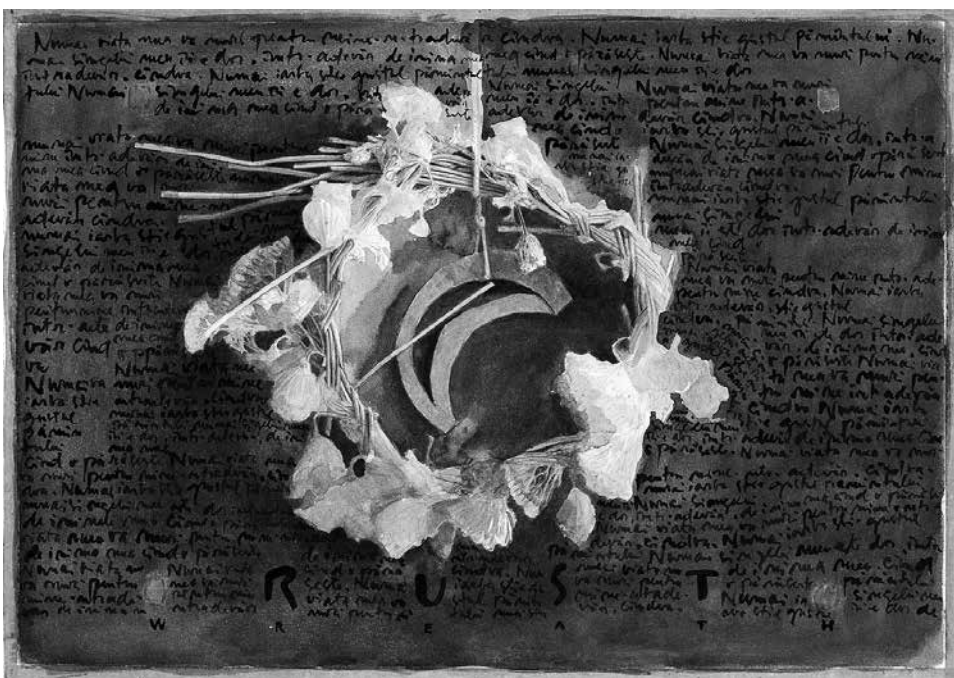
– Én is így voltam az első hetekben – kapott a mondat vége után –, én is így éreztem az első hetekben.

De nem mozdult. Leengedte a levélköteget, várt. Bartha Borbála nézte az előtte álló asszony tétova, elbizonytalanodó arcát, megsajnálta.

– Hát akkor jöjjön be, na! Ha már így van, menjünk be egy kicsit.

Magában meg arra gondolt: Bolond ez? A fiát elveszti, megbokrosodik egy üzenettől.

– Én nem azért neveltem fel, hogy vénségemre magamra hagyjon. Hogy üzenjen – mondta.

Amikor behívták „oda”, ott is ezt mondta. És úgy érezte, megkövesedik benne a fájdalom. Állt a kopottas irodában, és attól, amit hallott, úgy érezte, nem bír mozdulni sem többé. Élni sem. A civil ruhás hangja térítette magához.

– Beszélte-e magának a fia erről? – kérdezte. – Beszélte-e arról, hogy nem jön haza?

– Nem. Nem. Én lettem volna az első, aki feljelentem.

Nemcsak mondta, de így is érezte. Ám a civil ruhás kétkedve nézett rá:

– Szóval nem mondott soha semmit?

– Én nem erre neveltem – tört ki belőle –, egyedül neveltem, de nem arra, hogy itt hagyjon.

Később is valahányszor rágondolt – és mire gondolt volna? –, a sírás szagatni kezdte a torkát. Elhomályosult a tekintete. Úgy érezte, a szíve megszakad a fájdalomtól. Ha itt tudott hagyni – állt meg szinte percenként az udvaron, a kertben –, ha itt tudott hagyni, akkor nem szeretett. És ezt mondta a szomszédoknak is, rájuk támadt, amikor vigasztalni próbálták: Itt születünk! Ahogy annyian megélünk, megélt volna ő is.

Leszedte a fia fényképeit is a falról, elajándékozta a ruháit, eltüntetett minden nyomot, ami rá emlékeztetne.

– Elment az eszed, Boriska – mondta Gáspár Mihályné, a legközelebbi szomszédasszonya.

De Bartha Borbála eszelősen hajtogatta:

– Meghalt ő! Meghalt. Nemcsak nekem, hanem neked is! Mindenki számára, aki itt él.

Majd:

– Megélt volna ő itt is!

De az első hetek fájdalma után – s mert elűzött mindenkit maga mellől – sokszor már úgy érezte, megzavarodik a magányában, haragja ellenére úgy érezte, beszélnie kell róla, ha csak szidnia is, de beszélnie kell róla.

Ekkor látogatta meg Berze Ilona.

– Egyedül neveltem – kezdte, alig-hogy beértek a szobába. – Ötéves korától egyedül neveltem. Nem mentem másodszor férjhez – pedig lett volna, akihez –, nem akartam, hogy félárván nőjön fel, mint én. Az elején – miután az uram elhagyott – bejártam mosni, takarítani, vasalni. Mindent elvállaltam. Aztán mert azt tanácsolták, hogy ha gyárba megyek, nyugdíjam lesz, bementem a fűrészarugyárba. Cándrát hordtam, deszkát raktam, télen-nyáron kint dolgoztam az Isten szent ege alatt. Hogy iskoláztassam, hogy ne legyen hiánya semmiben.

Bartha Borbála szavaiban keserűség csengett.

– Veszek elő egy kis uzsonnát – állt fel.

– Ne fáraszd magad, nem vagyok éhes, és ne magázz – mondta Berze Ilona. – Szólíts Ilának!

– Minden pénzemet ráköltöttem, magamnak soha egy ruhát sem vettem, csak cipőt, annyi éven át.

Kenyeret, szalonnát, paradicsomot vett elő: – Tessék használni – mondta. – Tessék használni.

– De hát tegezzél – mondta Berze Ilona –, minek magázódjunk?

– Amióta elment, még az étel sem esik jól. Csak ülök, megterítem az asztalt, ülök. Az elején – amíg nem voltam megbizonyosodva, hogy kinn maradt – még az ő terítékét is kitettem. Most már nem. De hiába tüntettem el minden nyomot, szedtem le a falról a

fényképét is, tekintete betölti a szobát, a terítékét már nem teszem ki, de a tányérom fölé hajolva is látom, ahogy eszik, ha nyílik a kapu, összerезzenek.

– Az elején én is így voltam – kezdett az emlékezésbe Berze Ilona is –, azt már mondtam, ugye, a férjem még élt, amikor ő kiment, akkor még föl sem fogtam annyira a hiányát, de az uram halála után rám szakadt a magány. Egyebet sem csináltam, csak sírtam. Nem, nem magamat sirattam, én már elleszek egyedül is, őt sirattam, mi lesz vele abban a nagy idegenségben.

– Én magamat sirattam. Az az igazság, hogy magamat sirattam. Mert hát miért neveli az ember a gyermekét, ha magára marad halálára? Miért nevel, ha nem azért, hogy lássa: gyarapodnak? Fömládoztam az életemet, s most...?

Elcsuklott a hangja.

– Látod, én is így voltam, de most már megnyugodtam. Mégis: él. És olyan jó várni a leveleket. Az üzeneteket. Olyan szép volt az az üzenet is...

Bartha Borbála fölemelte a fejét, azt akarta mondani, ő nem fog soha megnyugodni, nem tud soha belenyugodni, de akkor a tekintete megakadt az előtte ülő asszonyon. Berze Ilona révedezve bámult maga elé, kezében egy fényképet szorongatott. Színes fénykép volt, magas, szőke férfi állt egy csillogó kirkat előtt, mosolygott.

Hallgattak. Sokáig hallgattak. Aztán Berze Ilona törte meg a csendet:

– Megnézzük? Akarod látni?

– Most nem! – mondta Bartha Borbála. – Most még nem.

Másodszor is ő kereste fel.

Bartha Borbála most is, mint első találkozásukkor, feketében volt, és még megviseltebbnek tűnt, mint akkor.

– Úgy vártalak – mondta Berze Ilona. – Úgy vártalak, s te nem jöttél!

– Készültem... Akartam menni... De nem éreztem jól magam. Bocsáss meg.

A csend közékük telepedett, egy pillanatig hallgattak, Bartha Borbála szólalt meg.

– Te tudtad-e? – kérdezte váratlanul. – Te tudtad-e?

– Mi? Hogy mondtad? Jaj! Nem. Csak amikor megérkezett az első képeslap, tudtam meg.

– Elhoztad? Most megnézném – révedt el Bartha Borbála tekintete. – Most szívesen megnézném.

Berze Ilona boldogan vette elő a levélköteget.

– Ha tudtam volna, feljelentem!

– Ez volt az első – mondta Berze Ilona. – Ezt még Rómából küldte. Képeslapot és fényképet is küldött.

A fényképen ugyanaz a szőkét férfi volt, mint a múltkori képen, csak ez még fekete-fehér volt. Bartha Borbála kezébe vette – sokszor megnézhetette, állapította meg, lent, a bal alsó sarkán jól látszott az ujjak helye. Jó sokszor megnézhetette – gondolta. De hangosan csak annyit mondott:

– Szép fiad volt!

Berze Ilona kivette a képet a kezéből. – Ez volt az első – ismételte meg. – S nézd, mit írt rá!

Megfordította, olvasni kezdte: „Drága Édesanyám! Ne izgassa magát. Láthatja, jól vagyok. Vigyázzon magára!”

– Látod, hogy törődik?! Látod?

Majd: „Bocsásson meg nekem. Lehet, rosszul cselekedtem, de már nincs visszaút. Édesanyám, vigyázzon nagyon magára!”

– Hát nem szép?

– Az... – mondta hangosan, magában meg arra gondolt: Bocsásson meg, s dögljön meg egyedül. De nem szólt.

Berze Ilonának bepárásodott a tekintete: – Ugye, milyen szépen írt? Ugye?

És csillogott a tekintete.

– Nagyon szépen.

Visszavette a képet, nem akart udvariatlannak tűnni, visszavette, nézegette.

– Ez mi?

A fénykép hátán, fent egy arab egyes volt látható.

– Mit jelent ez?

Berze Ilona lehajtotta a fejét.

– Megszámoztam... Megszámoztam minden levelét, levelezőlapját, fényképét.

– Azt mondtad, te is levetted a fényképét a falról. Vagy nem ezt mondtad?

– De. Az uram halála után levettem. Nagy elkeseredésemben levettem. Megfogadtam, hogy még csak nem is gondolok rá. De aztán rájöttem, mégiscsak jobb valakire gondolni és úgy élni. Este, amikor lefeküdtem, magamhoz vettem a fényképeket, leveleket, néztem, olvastam, az ember nem élhet úgy, hogy álmai se legyenek. Elgondoltam, mikorra én elalszom, odaát már virrad, épp virrad, elgondoltam, mit csinálhat, most fölkel, hunytam le a szememet, s látam, ahogy megropogtatja a csontjait, itthon az volt a szokása, most mosakodik, most öltözködik, most reggelizik, hát így... Maga elé nézett, aztán bocsánatkérően, szégyenkezve Bartha Borbálára.

– Ezt a levelezőlapot, képeslapot már a hajóról küldte: „Itt vagyok az Óperenciás tengeren” – írta. Majd – és Bartha Borbálára nézett –: „Vigyázzon magára, egyék, ne búsul-

jon! Édesanyámnak nagyon fontos, hogy egészséges legyen!”

– Ilyen törődő volt – ejtette a képeslapot az asztalra. – Ilyen kedves, drága. „Édesanyámnak nagyon fontos, hogy egészséges legyen!” Igen. Ezt csak ő írhatta. Ő tud ilyen törődően szép levelet írni!

– Hülye vagy! – gondolja Bartha Borbála –, igazi vén bolond vagy, te Ila!

Először nevezi így, ha csak magában is; hogy lehet valaki ilyen gyermek?

Megértőn, gyöngéden nézett rá.

Hisz ez még jobban tönkrement, mint én!

De azért végiggondolja, amit nem mond ki, amit már soha nem mondhat ki: Miért nem maradt itthon, s itthon törődne! Miért nem maradt itthon, hogy legyen, aki behozzon egy kosár fát, legyen, akire esténként várni, főzni, mosni, akiért élni!

– Hány éve ment el? – kérdi, hogy kérddjen valamit.

– Hét. És ez alatt a hét év alatt 322 levelet, képeslapot, fényképet küldött. Háromszázhuszonkettőt. És üzent! Hányszor üzent!

Jobb volna, ha a vásárhelyi rádióban üzenne – gondolja Bartha Borbála –, meghülyítik az embereket ezekkel az üzenetekkel!

– Ez a fénykép már Kaliforniából jött! Meg kell írjuk a címeiket! Hogy tudjanak egymásról! Megírjuk, igaz? – ragyogott fel az ötlettől. – Ők együtt írják a leveleket onnan, mi innen!

– Vajon én is ilyen leszek? – gondolja Bartha Borbála. – Vajon én is majd ilyen leszek?

– Mert olyan jó várni a leveleket! Meg fogod látni te is! A postás is azt mondta: Magát nagyon szereti a fia, Ila mama! Nagyon szeretheti, olyan

pontosan ír! Őt lejt adok, hogy ne dobja bele a postaládába, hogy hozza föl, mert régebb olyan bolond voltam, hogy napjában kétszer-háromszor is lementem még a postás érkezése előtt. Szóval, amióta a lábam fáj, őt lejt adok, pedig az is milyen jó volt: megjött – gondoltam, és elindultam le, mert hát, ugye, már csak ez maradt, várni a leveleket, s ez olyan, mintha rá várna az ember, olyan jó tudni, hogy a levél megérkezik, mert akkor tudod, hogy nem történt semmi!

– Este, amikor lefekszem – mondja Bartha Borbála –, még most is elfog a keserűség. Amíg úgy hittem, kirándulni van, még az ágát is megvettem esténként. Megvettem, fölpuhítottam, magasra fel. Korán megvettem, mert akkor átjárta a meleg, s ő úgy tudott örvendeni a meleg, puha ágyanak...

Bartha Borbála elhallgatott. Istenem, mintha nem is én mondanám – sóhajtott. – Mi történt velem? Még a végén oda jutok, ahová Ila!

Harmadszor is ő ment el. Hiába várt két héten át, Bartha Borbála nem kereste föl.

– Nem jöttél – nyitotta rá egy este az ajtót –, nem jöttél, pedig megígérted...

– Annyi dolgom volt – mentegetőzött Bartha Borbála –, ősz van, ugye, s én nem szeretem a bolti holmit, hát lefoglaltak nagyon az eltevések.

– Én nem tettem el semmit. Amíg a megboldogult uram élt, addig tettem el, tele volt mindig a kamra, de most már minek?

Elhallgatott, néhány másodpercig hallgatagon bámult maga elé, megszólalt:

– Te kávézni szoktál-e, Borika? Csak azért, mert hoztam egy kicsi kávé, s ha akarod, megfőzhetjük. De csak akkor,

ha nem bántalak meg vele. Olyan jó a párolgó kávé mellett álmodozni...

– Én a kávéra soha nem szoktam rá. De a te kedvedért...

– Nem haragszol, ugye? Az igazság az, hogy régebb, amikor még tanítottam, s szegény uram élt, dugiba még cigarettáztam is. Elszívtam néha egyet-egyet, csak úgy kíváncsiságból, hogy no lám, mit tudnak a férfiak azon a bűdös cigarettán úgy szeretni. Szóval elszívtam néha egyet-egyet, de most már nem – fűzte hozzá riadtan –, az embernek az életben olyan kevés öröm jut...

– Tőlem cigarettázhatsz is, Ila, ha úgy van kedved – mondta Bartha Borbála, és úgy érezte, hosszú idő óta először, amióta a fia elment, először oldódott fel a feszültség benne, megszűnt a szíve táján a nyomás, hálásan nézett az előtte ülő, révedező tekintetű asszonyra.

– Kaptam én is egy lapot – állt fel, hogy valamivel kedveskedjen –, holnap akartam elmenni hozzád, megelőztél. Hozom, csak odakészítem a kávé.

– Azt már ne! Egyszer lássam a lapot. Hogy mit írt, s a címe rajta van-e.

– A cím még nincs rajta. Kér, hogy ne haragudjak, rövidesen hosszabb levelet fog írni.

– No látod-e, no! – mondta Berze Ilona, miközben barátjánőjét követte be a nagy, tiszta szobába.

A képeslap a virágváza alatti kis terítő alá volt betéve.

„Drága Édesanyám! Megkérem, ne haragudjon, hogy ilyen sokáig hallgatam, de most már rendeződtek a dolgaim, rövidesen hosszabb levelet fogok írni. Bocsásson meg nekem. Addig is, amíg Édesanyám is kijöhet, megkérem, vigyázzon magára! Csókolom, és szeretettel gondolok magára, István.”

– No hallod, milyen szépen ír? „Addig is, amíg Édesanyám kijöhet, megkérem, vigyázzon magára!” Hát nem szép? S milyen szép felvétel! Milyen csodálatos kék a tenger!

Berze Ilonának bepárasodott a szeme: – Milyen szépen tudnak írni! Milyen szép leveleket tudnak írni! Bartha Borbála nem ellenkezett, odakészítette a kávé, leült.

– Neked írt-e?

– Igen. Azért is jöttem. Egy levelet s egy képeslapot küldött. Itt vannak, ni! Azt írja, kocsit vett. Már kocsit vett!

„Drága Édesanyám! Első soraimban is tudatom, hogy jól vagyok, már csak Édesanyám hiányzik az igazi boldogsághoz. De remélem, nem sokáig. Eljön az idő, amikor találkozni fogunk.”

Berze Ilonának elcsuklik a hangja, maga elé ejti a levelet, törölgeti a szemét. Bartha Borbála hallgat. „Eljön az idő, amikor találkozni fogunk!” Milyen szép! Még egyszer meggondoljuk magunkat, s kimegyünk mi is oda! Jancsika azt írja, ott nincsenek távolságok. Még az is lehet, hogy egy városban laknak. Csak nem tudjuk. Kimegyünk, és ott is együtt fogunk lenni. Együtt. Négyen!

– Én már nem! – mondja Bartha Borbála. – Én már nem. Itt születtem, és itt is halok meg!

– Nem tudhatjuk, mit hoz a sors, Borikám. Te még fiatal vagy! Fiatalabb, mint én! Már miért ne mehetnénk? De hadd olvassam tovább: „Tudatom továbbá, hogy megvettem a harmadik kocsit. Gyönyörű Audit. Meg fogja látni Édesanyám is. Kék! Olyan szép kék, mint ott hon, ősszel az októberi ég!”

Bartha Borbála leveszi a villanyfőzőről a kávé, kitölti.

– Különben elhoztam a többi képet is... Nem. Nem a múltkoriakat, a régieket. Amit még itthon csináltunk. Ez, látod, Z.-ben volt. Ott tanítottunk. Nagyon szerettem, ott meleg lelkű emberek élnek. Akkor egy régi, öreg házban laktunk, albérletben, ott csináltuk ezt a képet. Az ágyon ül, látod, sosem barnult meg a haja, szegény férjem apjának volt ilyen szőke haja, tőle örökölte.

Berze Ilona egy pillanatra elhallgat. – Te Bori! Borikám! Ugye, nem zavar, ha a férjemről beszélek? Nem szeretnék megbántani vele, de hát az ember mindig nem vigyázhat a szájára, ugye?

– Én már rég túltettem magam azon. Ne zavartasd magad. Nekem már rég nem számít semmit.

– Jancsika szőke volt. Szőke volt és kék szemű.

Bartha Borbála a kép láttán elmelegedik, életében két év volt, amire szívesen emlékezett, házasságának első két éve. Borongós melegség járta át, látta magát nagy hassal, szinte még annyi év után is érezte a férje kezét, ahogy esténként végigsimít a kiálló hálóingén. – Rúg-e? – Hallotta még a hangját is. – Rúg-e az az én fattyú fiam, merthogy fiú lesz, az biztos, ha lány lesz, nem is az enyém...

A tervezgetések, álmok évei voltak azok. – Istvánkámnak – jött ki akaratlanul a száján – meleg, dióbarna szeme volt.

Elhallgatnak, elmerülnek a csendben, hallgatnak.

– Jaj, te – riadt fel egy idő után Berze Ilona –, úgy belefeledkeztünk az emlékezésbe, egészen besötétedett.

– Nem tesz semmit – intette le Bartha Borbála –, megbontom az Istvánka ágyát, elalhatsz itt is!

- Ez Hollywoodból jött...
- Ez San Franciscóból...
- Ez Los Angelesből.
- Ruhát csináltattam.
- Színes tévét vettem.
- Készülök a sofőrvizsgára.
- Ez Miami!
- Ez a Szabadság-szobor.
- Ez a hajó, a Queen Mary...

„Úgy képzelje, Édesanyám, hogy ez volt a világ leghatalmasabb utasszállító hajója. 1936-ban csinálták – harminc éven át ő volt a tengerek királynője, építése 58 millió dollárba került. Elkészítésekor 56 féle fát használtak fel, olyanokat is, amelyek ma már nem léteznek. 1938-tól 1952-ig az övé volt a Kék szalag-díj, amit a világ legnagyobb óceánjáró személyszállító hajójának szoktak adományozni. Most a Los Angeles-i öbölben horgonyoz, szállodává alakítva. Aki meg akarja tekinteni, hat dollárt kell fizessen, aki ott is éjszakázik, háromszázhetvenöt dollárt. Háromszáznyolcvannégy kényelmes lakosztály várja a vendégeket, akik Amerika legelőkelőbb köreiből tartoznak.”

Bartha Borbálában még néha feltört a józanság, de már nem volt ereje a tények ellen lázadozni. A „jobb volna, ha itthon lenne, legyen, akire várni, főzni, mosni” – megjegyzéseket fölvaltotta a megbocsátó emlékezés. „A szomszéd Karcsi is vett kocsi” – kezdte egyik levelét, aztán kihúzta.

Berze Ilonát is elfogadta hibáival együtt. Sőt, ahogy múltak az évek, egyre hálásabb lett. Ha nincs ő, talán ki sem bírom – döbönt rá.

Kezetben kéthetente, hetente találkoztak, később, miután Bartha Borbála is nyugdíjba ment, hetente kétszer-háromszor is. Egyre többször történt meg,

hogy ott maradtak éjszakára is, akinél az este érte őket. A „mielőbbi viszontlátás reményében” együtt hallgatták a rádiót is, és találkozásaikkor mindig meglepték egymást valami nyalánksággal. Mindegyikük, mikorra sejtette a másik érkezését, már megfőzte a kávé, még egy kicsi tésztát is sütöttek vagy gyümölcshabot kavartak egymás örömére.

Boldogok voltak. Akinek levele jött, úgy felbontatlanul, olvasatlanul rohant vele, vitte a másikhoz. Együtt örvendtek minden hírnek, minden apróságnak. Csak azt nem értették meg, miért nem keresik fel egymást odakint ők. Mert igaz, hogy az évek során mindketten többször is lakhelyet változtattak, mindig „jobb és jobb” munkahelyre kerültek, de Istvánka San Franciscóban volt, Jancsika meg Los Angelesben. Azt pedig már ők is látták – Amerika térképét is megvették, hogy követhessék őket utazásaikban –, hogy a két város között nem nagy a távolság. „Keressétek fel egymást, segítsétek egymást a bajban – írták, ahogy megkapták az Istvánka címét. – Jó, ha van valaki földije is az embernek!”

A levelek végéről is elmaradt „a mielőbbi viszontlátás reményében”, de erről nem beszéltek. Hisz milyen szép leveleket írnak! A Jancsika levelét Istvánka is írhatta volna és fordítva. De mikor születés- és névnapokon felcsendült a nóta: „Vándorfelhők fenn az égen”, meg: „Valahol egy kis faluban” – ők voltak a legboldogabbak. Őszre ősz jött, télre tél. A posta ugyanúgy hozta, vitte a leveleket, mint régen. Ha pedig nem jött levél, elővették a régieket, képeslapokat, fényképeket.

– Ezt nézd meg, ni! Ezt – adták kézről kézre.

Örömüket csak egy baj szomorította meg. Bartha Borbála, miután nyugdíjba ment, egyre többet betegkedett.

Ekkor Berze Ilonának váratlan levelet hozott a posta. Mint az utóbbi időben mindig, föl sem bontotta, el sem olvasta, indult Bartha Borbálahoz. De – talán mert megérezte, milyen nagy öröm éri – az utcán, mentében mégis fölbontotta, elolvasta a levelet.

– Ezt is megértem! – lobogtatta meg a levelet, alighogy az ajtón belépett. – Képzeld, Jancsika nőszül!

Bartha Borbála nem érezte jól magát, de felélénkült.

– Bár az én Istvánkám is rávenné magát!

– Hadd el, eljön annak is az ideje. Látod, Jancsika is harminchatot töltött, s csak most kerített rá sort. De nézd. Hallgasd: „Mary svéd nő, de már nem első generációs, ő már itt született. Sőt az apja is már ötéves korától itt nőtt fel, csak a nagypaják voltak bevándorlók. Az apjának vendéglője van, itt a Los Angeles-i öbölben, szó van arról, hogy esetleg résztulajdonos lesznek. Édesanyámat csókolom, nagyon szeretnék, ha itt lenne! Majd elküldjük az esküvői képeket is. Szeretettel, fia, János.”

Lennebb, még: „A mellékelt képen Maryval vagyunk (a Mary-t Merinek ejtik) Hollywoodban, a kínai vendéglő előtt. Itt különben – fogok olyan képet is küldeni – olyan városrész van, ahol a világ leghíresebb, Hollywoodban élt színészeinek neve van betonba öntve. Minden híres itt. Hollywood a filmipar mamutvárosa. Szeretettel csókolom, Jancsi.” Alatta egy másik aláírás: „Mary”.

– Szóval svéd nő? – kérdezte Bartha Borbála.

– Igen. Nézd! Pont olyan szőke, mint Jancsika.

A fényképen, amely sötétben csillogó kirakat előtt készült, egy karcsú, de nem túl fiatal nő nézett mosolyogva a gép lenszéjébe.

– És hallod, nem első generációs!

Bartha Borbála, akit a betegsége egyre jobban megviselt, nem rejtette el kedvetlenségét.

– Mi az, hogy nem első generációs? Az miért olyan fontos?

– Mert... Mert látod, azt írja!

– Ezt meg kellene tudni! Ha ennek olyan nagy jelentősége van, akkor ezt meg kellene tudni!

Berze Ilonát idegesítette barátnője kérdezősködése, irigységet látott benne. Barátságuk alatt először feldőhődött: „Mit alakoskodszt? Miért nem mondod meg, irigyled a fiam szerencséjét”, de meggondolta magát. Hangosan csak annyit mondott: – Fáradtnak tűnsz, Borikám!

– Fáradt vagyok – mondta Bartha Borbála –, mind fáradtabbnak érzem a testem. Mintha nem is az enyém volna! A lábam is – mennyit hordtam télen, hidegben is a deszkát! – egyre jobban hasogatja a köszvény.

Elhallgattak, hallgattak.

– S aztán – törte meg a beállt csendet Bartha Borbála – hogy fognak ők ketten beszélni?

– Mi? Hogy mondtad? – döbönt meg Berze Ilona. – Hát angolul... Persze hogy angolul.

– Angolul?

– Igen. Miért csodálkozol? Az az állam nyelve.

– S otthon is?

– Hát persze! Hogy beszélnének? Mary svéd, Jancsika magyar, hát hogy beszélnének?

„S az unokák? Az unokáid?” – akarta kérdezni Bartha Borbála, de meg gondolta magát. Nem szólt. Miután azonban barátnője elment, papírt, tollat vett elő. „Gyere haza, fiam – zárta a levelét –, gyere haza! Megérdeklődtem, megbocsátanak. De ha másért nem is, nősülj meg legalább itthon. Annyi ügyes lány van... Nősülj innen. Ne kelljen svédül beszélni még a családban is!”

Betegségről nem írt. Köszvényéről sem. S amikor egy hétre rá ágyának esett, elfeledte a levelet is.

Berze Ilona egy ideig nem látogatta meg. Ha irigykedik, irigykedjen egyedül – gondolta. De amikor vasárnap a megszokott időben sem érkezett meg a barátnője, felöltözött s elindult. Megdöbbsent attól, amit látott. Bartha Borbála az ágyban feküdt, mogorva volt, szótlan. A szája körül a barázdák mintha megkövesedtek volna, mozdulatlanra dermedtek, elmélyültek. Arca beesett lett, sápadt.

Hiába olvasta föl Istvánka fölbontatlanul heverő levelét, melyben az új munkahelyéről írt, nem villanyozta föl semmi. Előszedte a fényképeket is, amelyekben annyit gyönyörködtek, a leveleket, melyek ugyanúgy, mint az övéi, számozottak voltak, az arc köves szigora nem enyhült. Mikor aztán megdöbbenve azt javasolta: – Orvoshoz kellene menjünk, Borikám –, s azt a választ kapta: – Nem orvos, pap kell nekem már! – ha beteg barátnője nem látta, sírt. Lelkiismeret-furdalást érzett, sírt. Egy idő után már nem is barátnőjét, önmagát siratta: – Mi lesz velem, Borikám – hajolt a beteg fölé –, mi lesz velem nélküled?

A beteg megsimogatta, egy pillanatra ugyanaz a fölényes, furcsa merevség ömlött el arcán, mint első találkozá-

sukkor, aztán csak annyit mondott: – Írj egy szép levelet, jó? Az őszről, a fenyvesekről, az október kék égről, írd meg egy szép levelet – folytatta a beteg –, melyben nincs szó fájdalomról, vára-kozásról, magányról. Szép legyen. Ha már annyit hazudtunk, szép legyen!

Ekkor kellett volna meghaljon – gondolta Berze Ilona.

Ült a negyedik emeleti lakásban, hallgatta a csendet, a város neszei már teljesen elhalkultak. Rámeredt a papírra, s valami furcsa, évek óta elfelejtett tisztaság fénylett fel az agyában.

„Kedves, ismeretlen Istvánka! – vett egy új lapot. – Édesanyja legjobb, elmondhatom, egyetlen barátnője voltam. Ketten álmodoztuk át az elmúlt éveket – álmodoztuk, mert az tartotta bennünk az életet – magukról, így nem véletlen, ha rám szakadt az a hálátlan feladat, hogy megírjam: Édesanyja nem él. Néhány órája temettük el. De fájdalommal ellenére úgy érzem, rögtön kell tudassam halálának hírét, ígéretem ellenére – arra kért, írjak egy szép levelet az őszről, fenyvesekről, az októberi kék égről – meg kell írnom, az édesanyja sohasem tudta megbocsátani, hogy magára hagyta. Falusi lány volt, távol állt tőle az álmodozás – talán nem túlzok, ha azt írom: az én álmodozó természetem tartotta benne az életet, mert el tudtam hitetni vele – magammal is – az álmok értékét. Nem egyébert, hanem mert felismertem, ez az egyetlen út számomra, számunkra, az élet felé. Egy magunkfajta öreg-asszonynak, akinek már amúgy sem maradt más az életből, mint a gyermekei élete – elhiheti, nehéz volt. Ennek ellenére megpróbáltuk a lehetetlent, főleg én – én játszottam egy évtizeden át –, vittük egymásnak a fényképeket,

leveleket, képeslapokat, amelyeket maguk írtak, fölolvastuk egymásnak, megválasztuk. Most már, hetvenen felül, magam is a halál várához csendjében, meg kell írnom, ha kiábrándítóan józan is, amit írok: maguk is, mi is, tudták, tudtuk, nem fogjuk soha viszontlátni egymást. Édesanyja betegsége alatt volt alkalmam elolvasni azoknak a leveleknek a piszkozatát is, melyeket külön írt – bocsásson meg egy öregasszonynak ezért –, láttam, láthattam, hét osztályt végzett falusi asszony létére is vigyázott, hogy egy sorával se bántsa meg Magát. Úgy tett – mint velem is, ismerkedésünktől haláláig –, mintha elhinné mindazt, ami Maga írt, mondott. Ötször, hatszor is átírta egy-egy válaszát. Arra a levélre, melyben arról tudósítja, hogy kocsit vett, válaszát azzal kezdte: »A szomszéd Karcsi is vett kocsit«. Nem tudom, ki az, nem ismerem a szomszédságát. »Róza néni – írta tovább (ez annak a Karcsinak lehet az anyja) – bejárta az egész világot«. Mikor olvastam, úgy tűnt, a keserűség sorai ezek, melyeket aztán gondosan kihúzott és azt írta: »Kedves fiam, örvendek, hogy anyagiakban gyarapodsz!« – ennyit. Pedig az igazság sorai lettek volna ezek – ám nem lettek. Áltattuk egymást, mi magunkat, maguk minket. Talán nem írok valótlanságot, a fiam levele okozta az ő halálát. Pontosabban azzal, hogy céltalanná tette életét, meggyorsította a betegség lefolyását. Ez a levél megdöbbsentette, életét szegte. Akkor, én bolond, azt hittem, az irigységtől keményedik meg a lelke, az irigységtől, hogy az én Jancsikám megnősül; most utólag már tudom, nem. Mindig, miután elmentek is, az unokáiról beszélt – nem, nem gondolta soha, hogy kimegy

oda –, de azt beszélte, hitte, hogy az unokák nyaranta hazajönnek, megtanulnak beszélni az apjuk, nagyanyjuk nyelvén. A fiam levele után azonban rájött, hogy nem. Ideírom akkori párbeszédünket: – Szóval, svéd nő? – kérdezte. (A fiam menyasszonyáról van szó.) – S aztán... hogy fognak ott ők ketten beszélni? – kérdezte. – Angolul – válaszoltam. – Hát persze hogy angolul. Hogy beszélnének? – Angolul? – kérdezte. – Az az állam nyelve – feleltem. – És otthon? Otthon is? – Hát persze – mondtam. – Hogy beszélnének? Mary svéd, Jancsika magyar, hát hogy beszélnének?... Ekkor elhallgattott, többet nem kérdezett. Én, bolond, azt hittem az irigységtől hallgatott el. Nem akar osztozni a mi örömünkben. Elköszöntem. Megbocsáthat ő is, maga is ezért nekem, mert az utolsó napokban szinte végig mellette voltam. Két éjszaka még ott is aludtam az Istvánka ágyában. Meg kell írnom, várta magát. Bár nem beszélt, nem hagyta, hogy táviratozzak sem, talán úgy hitte, Ön megérzi, hogy beteg. Nem beszélt erről, de én észrevettem abból, ahogy összerezett minden neszre, minden kis zajra, ha kinyitotta a szemét, csak az ajtót nézte. »Az sem lesz, aki eltemessen« – mondta egyszer, egy beszélgetésünk során. Neki volt. Ezért is fájnak az utolsó szavai, melyek ezek voltak: »Halálodra egyedül maradsz!« Ő nem volt egyedül. Ő nem.”

Berze Ilona elolvasta a levelet, egy percig némán, mozdulatlanul bámult rá, aztán mielőtt még a borítékba tette volna, hozzáírta:

„Kedves Istvánka! Túl józanok, túl élesek a soraim, tudom, hogy fájdalmat okozok Önnek, de nincs mit tennem. Nem lehet egy életen át álmokból élni –

feleslegesen. Egyszer – legalább a halál előtt – szembe kell nézni az igazsággal.”

Aláírta, összehajtotta a levelet, aztán megcímezte a borítékot: Berze János, 282 Superior Avenue, Los Angeles.

Még ült, nézett maga elé, aztán egy másik lapot vett elő:

„Drága fiam! Itt, Erdélyben ősz van. Csodálatosak a fenyvesek. Csodálatos az októberi kékség. Vénasszonyok nyara van, amikor még felhő sem tűnik fel az égen, semmi, csodás kék ragyogás borít be mindent. Én különben jól vagyok. Szomorú az életemben, hogy meghalt az a kedves

barátnőm, akiről neked írtam, akinek a fia szintén ott van Amerikában, San Franciscóban. A pénzből – ami kicsi megtakarított pénze volt – állíthatam volna egy szép sírkövet is, de ő ragaszkodott a cserefa kereszthez. Azt mondta: »Nehogy kőkeresztet állíts, Ilám, a kőtől fázom. Nagyon fáznék!« Teljesíttem a kívánságát. Várom az esküvői fényképeteket, lélekben én is ott vagyok. Sokszor csókollak, Édesanyád.”

Berze Ilona borítékot vett elő, ráírta: Bartha István, 328 Fifth Avenue, San Francisco.

